

Установа “Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры”
Філіял “Літаратурны музей Максіма Багдановіча”

Артыкул
“Паралельныя сусветы.
Што яшчэ мы не ведалі пра Максіма Багдановіча?”
(газета “Літаратура і мастацтва” № 21 (с.15) ад 05.06.2020)

Аўтар:
загадчык філіяла
Бараноўскі Міхаіл Аляксандравіч

Мінск 2020

Сёлета спаўняецца 103 гады, як сыйшоў у іншы свет класік беларускай літаратуры – Максім Адамавіч Багдановіч. Лічба, як на трагічныя падзеі гэтай вясны, даволі сімвалічная. Ізноў жа – паэтава хвароба лёгкіх, што таксама падштурхоўвае да паралеляў.

Чалавек жыве і збольшага не задумваецца, якія тонкія повязі трымаюць яго на зямлі і як лёгка ўсё можа абарвацца. Гісторыя Багдановіча крыху іншая – спадчынная хвароба праявілася ў Максіма рана, і пэўны час ён жыў, добра ўсведамляючы свой кон, усю каштоўнасць і хуткацечнасць жыцця. Гэта, з аднаго боку, разбурала яго, але ў тую ж самую пару, штурхала да больш стараннай работы, бо часу на выпраўленне памылак ён у запасе не меў. Плёнам гэтай напружанай працы з’явіліся тры тамы поўнага збору яго твораў і памяць па сабе, якая натхніла не аднаго беларуса на тое, каб быць беларусам не толькі па нараджэнні, але і па духу. Таму, калі мы ўзгадваем Максіма Багдановіча ў чарговыя ўгодкі яго смерці, то адчуваем святло – няхай і з адценнем суму, але святло. Гэта і ўдзячнасць, і гонар за тое, што пасродкам яго творчасці мы спрычыніліся да нечага вялікага, усеагульнага і разам з тым толькі свайго.

Радасна, што да чарговай знакавай даты мы падыйшлі не толькі з урачыстымі прамовамі, але і знаходкамі, якія дапамогуць нам крышачку лепей зразумець нашага героя.

Ініцыятывы бібліятэк і архіваў па ўсім свеце дазволілі даследчыкам атрымаць доступ да матэрыялаў, якія з той ці іншай прычыны былі недасяжныя. Скарысталіся такой магчымасцю і супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча – дзякуючы лічбавым фондам Дзяржаўнага архіва Яраслаўскай вобласці ўдалося заняцца дэталёвым вывучэннем прэсы, у якой друкаваўся Максім Багдановіч і гэтая работа дала свой плён.

Яшчэ ў 1984 годзе Міхасём Паўлавічам Пазняковым, дырэктарам Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, быў выяўлены ліст супрацоўніка газеты “Голас”, у якім сярод іншага можна было прачытаць: “Максім Адамовіч жарит фельетоны под псевдонимом Ив. Февралев”. Гэта дазволіла атрыбуціраваць некалькі невядомых да гэтага публікацый Багдановіча. Іх можна пабачыць у раздзелах “Мастацкая проза” і “Публіцыстыка” Поўнага збору твораў. Але, як выявілася, знойдзена было далёка не ўсё.

Зараз, з вялікай доляй верагоднасці, мы можам сцвярджаць, што Максіму Багдановічу належаць яшчэ адзінаццаць нататак, падпісаных псеўданімам “Ив. Февралев” і вытворнымі ад яго крыптанімамі, а таксама крыптанімам “М.Б.”.

Гэта рознатэматычныя матэрыялы другой паловы 1916 года, якія паказваюць нам Максіма Адамавіча як тэатральнага аглядальніка, карэспандэнта і публіцыста, а таксама апісваюць займальныя падзеі яго жыцця, пра якія раней не было нічога вядома.

Так, з замалёўкі “Небывалая навальніца” (“Небывалая гроза”), мы даведваемся, што ў памяшканне, дзе месцілася газета “Голас”, пад час моцнай навальніцы патрапіла маланка. Праз дэталёвае апісанне можна зрабіць выснову, што пісьменнік у гэты час там прысутнічаў, бачыў на свае вочы, як тушылі друкарскі станок, які загарэўся ў суседнім будынку, як паўсюль дымілася праводка і лічыльнікі, адчуваў наэлектрызаванасць паветра, як у паніцы бегалі

людзі, напалоханых шаравой маланкай, што пэўны час лётала ў двары рэдакцыі “Голаса”. Бачна, што падзея вельмі ўразіла аўтара, бо перад намі ўзрушанае жывое апісанне, якое дае амаль поўны эфект прысутнасці.

Як рэпарцёр і культурніцкі аглядальнік Багдановіч раскрываецца праз серыю нататак, прысвечаных “Інтымнаму тэатру мастацкіх мініяцюр”, які цягам летніх месяцаў забаўляў яраслаўскую публіку. Перад намі своеасаблівыя справаздачы. Некалькі лёгкіх п’ес за вечар, музычныя і танцавальныя нумары, часам выкананыя больш старанна, часам крыху нехайна, але ўсё адно – міла. Добрая магчымасць лёгка прабавіць вечар. Не выключана, што нататкі мелі і пэўны рэкламны характар, бо з’явіліся яны, калі першая ажыятацыя прайшла, і трэба было ізноў крыху падагрэць інтарэс да тэатра. Можна сказаць, што інфармацыйным партнёрам тэатра быў “Голас”, амаль у кожным нумары друкаваліся новыя афішы, такую практыку можна было прасачыць і за рэкламай іншых тэатральных і цыркавых прадстаўленняў. Выяўленыя публікацыі пераклікаюцца з ужо вядомай замалёўкай “Около театра миниатюр”, датаванай тым жа перыядам. Але ў ёй увага была скіравана больш на публіку, чым на выступоўцаў і тое, што адбывалася на сцэне.

У гэты час графік Багдановіча-журналіста сапраўды напружаны. Калі праглядзець храналогію публікацый, то мы пабачым, што амаль кожны вечар, ён наведвае тое ці іншае мерапрыемства і неўзабаве друкуе альбо рэцэнзію, альбо справаздачу, альбо стэнаграму, замалёўку. Часам у адным нумары з’яўлялася адразу некалькі публікацый. Такая актыўнасць не вельмі пасуе да вобраза смяротна-хворага паэта і, пэўна, напружаная праца мела канкрэтныя мэты. Можна меркаваць, што Максім меў планы па ўладкаванні свайго жыцця на новым месцы, і для іх рэалізацыі патрэбны былі грошы. Плацілі, дарэчы, яму, як і ўсім у газеце, 2-3 капейкі за радок у калонцы (ад 1 да 4 рублёў за матэрыял).

Можа падацца, што ў асноўным змест іх быў не вельмі сур’ёзны, і гэта цалкам справядліва, але, як у любой газеце, кожны звычайна вядзе свой кірунак. Тое ж было і з Багдановічам. Часцей за ўсё ён з’яўляўся ў рубрыцы “Бібліяграфія”, дзе даваліся сціплыя характарыстыкі новых выданняў, рубрыцы “Маленькі фельетон”. Былі ў яго “замалёўкі з натуры”, справаздачныя публікацыі сходаў, гарадскіх і судовых пасяджэнняў, дзе трэба было выступаць хутчэй стэнаграфістам, чым аўтарам. Але за ўсёй руцінай мы можам пабачыць асобу, са сваёй пазіцыяй і перакананнямі.

Вялікім пачуццём грамадзянскай адказнасці прасякнута нататка “Неадкладная справа” (“Неотложная задача”). Максім Багдановіч запрашае людзей наведаць сход, дзе будуць абмеркаваныя пытанні дапамогі інвалідам вайны, якіх сотні тысяч, калі не мільёны, было ў тую пару па ўсёй Расійскай імперыі. Ён нагадвае, што грамадзянская супольнасць нясе адказнасць за лёс пацярпелых ад вайны людзей, бо вайна распачыналася амаль з агульнай згоды весці яе да пераможнага канца, і зараз людзі мусяць расплачвацца за свае мілітарысцкія памкненні. Інвалідам патрэбна дапамога, але гэта задача не толькі ўладаў, “вялікую долю такой работы зробіць родныя і блізкія параненых. Шмат зробіць дзяржава. Але яшчэ болей павінна зрабіць Айчына”,

то бок самі грамадзяне, сцвярджае Максім. Праз гэты невялікі тэкст-запрашэнне мы можам пабачыць антываенныя пазіцыі Багдановіча, які праз сваю творчасць неаднойчы задаваўся пытаннем: “нашто ж на зямлі сваркі і звадкі, боль і горыч, калі ўсе мы разам ляцім да зор?”. Але хто прыслухоўваецца да такіх заклікаў у вайну, можа толькі, калі сам сутыкаешся з жудаснымі наступствамі, смерцю і паламанымі лёсамі.

З газетных рубрык “Яраслаўскае жыццё”, “Замалёўкі з nature”, “Мімаходам” мы атрымалі багата фактуры, каб уявіць, што адбывалася ў горадзе ў перыяд Першай сусветнай вайны, з якімі праблемамі сутыкаліся гараджане. Дзякуючы новым знаходкам на нейкія сітуацыі мы можам цяпер паглядзець вачыма Максіма Багдановіча. Да прыкладу, апынуцца ў студэнцкай сталаўцы Дзямідаўскага юрыдычнага ліцэя, у якім давучваўся апошні год Максім. Зразумела, што ваеннае становішча паўплывала і на меню, і на кошты, і на абслугоўванне, пра што ў дасціпнай форме, з фірмовай іроніяй распавядае аўтар. “Варэнікі, нягледзячы на вялікія кошты скуры, як быццам бы зробленыя з апошняй”, “клёцкі сырыя, бліны сырыя; увогуле пасля абеду адчуваеш сябе блага”, “ці вернецца былы касір? Калі не вернецца – ці вернуцца старыя парадкі?”, – цытуе Багдановіч кнігу скаргаў, а дзесьці, на другім-трэцім плане, адчуваецца самота, што хутка гэтыя сцены прыйдзецца назаўсёды пакінуць. Дарэчы, на цяперашні час гэта апошняя вядомая публікацыя Максіма Багдановіча, якую ён надрукаваў у газеце “Голас” 23 верасня 1916 года, перад тым, як з’ехаць на радзіму. Зразумела, што яна магла выйсці ўжо пасля таго, як Максім з’ехаў, але тое малаверагодна, бо звычайна матэрыялы ў газеце друкаваліся вельмі аператыўна – штодзённы фармат вымагаў адпаведных формаў працы. Але, прынамсі, мы маем яшчэ адно сведчанне, што Багдановіч выправіўся ў Мінск не раней за 23 верасня.

Праз публікацыі ў “Голасе” цяжка вызначыць, што насамрэч займала думкі пісьменніка. Але, як ва ўсялякім правіле, тут ёсць выключэнні. Сярод знаходак варта вылучыць нататку “Юбілей кнігі” 1914 года, прымеркаваную да 350-годдзя “Апостала”. Максім Багдановіч распавядае абставіны стварэння першай друкаванай рускай кнігі, але паралельна з гонарам акцэнтуюе ўвагу на тым, што на беларускіх землях яна з’явілася значна раней, што іх папярэднікам на ніве кнігадрукавання ва Усходняй Еўропе быў выбітны майстра кніжнай справы, а па сумяшчальніцтве “доктар у лекарскіх навукх” Францыск Скарына. Аўтар паказвае гісторыю “Апостала”, паглыбленасць у матэрыял і гістарычны кантэкст, а таксама прыярытэты каштоўнасцей для яго асабіста. Максім аддае павагу працы Івана Фёдарова, але ў першых шэрагах у яго зусім іншыя героі. Жыццё ў паралельных сусветах, якое рэдка калі знаходзіла разуменне нават у сваякоў і бліжэйшых сяброў. Дзіва, што яго стрыечны брат Пётр Гапановіч апісваў гэтую замкнёнасць, як жыццё ў “падвойнай абалонцы”. Тут і дзесьці далёка, ва ўяўнай Бацькаўшчыне.

З поўнымі тэкстамі і каментарамі да іх можна пазнаёміцца на старонках Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ў сацыяльных сетках, альбо ў часопісе “Нёман”, які з’явіцца ў друку летам.

Справа пошуку публікацый Максіма Багдановіча працягваецца, і будзем спадзявацца, што нас яшчэ чакаюць адкрыцці. Бо як яшчэ можна аддзячыць за тое, што “мы – гэта мы”, як не збіраннем, ушанаваннем памяці тых, чыя творчасць і адданасць Радзіме паслужыла таму, што Беларусь жыве і сёння.

